



**ὑπερβολή**, η **ἔλλειψις** και η **μεσότης**<sup>41</sup>. Το σημείο Δ είναι το **αντικειμενικό** («σε σχέση με το ίδιο το πράγμα») **μέσον**, αφού απέχει εξίσου από τα σημεία Α και Β (**ἄκρα**). **Υποκειμενικά** όμως («σε σχέση με εμάς») το σημείο  $E_1$  είναι ένα μόνο από τα **ενδεχόμενα μέσα**  $[E_1, E_2]$ . Στην πραγματικότητα ο αριθμός των **υποκειμενικών μέσων** μπορεί να είναι άπειρος, όσο και ο αριθμός των επιμέρους ατόμων. Για κάθε επιμέρους όμως άτομο, για το κάθε συγκεκριμένο δηλαδή άτομο, (το **υποκειμενικό** του) **μέσον** δεν είναι, βέβαια, παρά μόνο ένα.

**συνεχές καὶ διαιρετόν**: Ο Αριστοτέλης ορίζει το συνεχές ως αυτό που επιδέχεται διαίρεση ἐπ’ ἀπειρον (Περὶ οὐρανοῦ 268a6-7). Η έννοια του συνεχούς αποτελεί κεντρικό θέμα της αριστοτελικής φυσικής. Στα συνεχή ανήκουν τόσο η κίνηση όσο και τα συνακόλουθά της, ο χώρος και ο χρόνος. Με σύγχρονη ορολογία θα λέγαμε ότι το συνεχές αποτελεί ένα πεδίο. Στην περίπτωση της ηθικής (και στο κείμενό μας) το συνεχές πεδίο είναι ένα πάθος. Η οργή και ο φόβος, π.χ., επιδέχονται διαβαθμίσεις ως προς την έντασή τους ή ως προς τη διάρκειά τους. Οι επιλογές που θα κάνει ο άνθρωπος στο πεδίο της οργής ή του φόβου τον χαρακτηρίζουν ηθικά (Φάκελος Υλικού σ. 131)

**Η διδασκαλία του Αριστοτέλη για τη μεσότητα έχει δύο πλευρές:**

**1) η αντικειμενική μεσότητα**

- κατ’ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα.
- κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν

Υπάρχει ένα αντικειμενικό ή αριθμητικό «**μέσον**» που απέχει εξίσου από τα δύο άκρα, είναι ένα

**2) η υποκειμενική μεσότητα**

- πρὸς ἡμᾶς
- οὐ τὸ τοῦ πράγματος μέσον

Υπάρχει ένα μέσο αναφορικά με εμάς που δεν είναι το ίδιο για όλους, ούτε δεδομένο από πριν, άρα έχει

και μοναδικό, το ίδιο για όλους (αντικειμενικά προσδιορίσιμο δηλαδή) και αφορά τις μαθηματικές επιστήμες. Πρόκειται για ένα δεδομένο υποχρεωτικό για όλους.

υποκειμενική διάσταση ανάλογα με τη διαφοροποίηση των συνθηκών και των καταστάσεων. Αφορά εντέλει την προσωπική επιλογή. Μήπως είναι αυθαίρετο; Όχι (δες διευκρινίσεις στην επόμενη Ενότητα).

**μήτε πλεονάζει μήτε έλλείπει:** Αξιοσημείωτη η απουσία μιας λέξης που να αποτελεί όρο σύγκρισης: περισσότερο από τι; λιγότερο από τι; Η συγκεκριμενοποίηση θα γίνει σε παρακάτω σημείο (προσοχή στη μετάφραση). Ήδη όμως από την 13η ενότητα έχει αναφερθεί ότι πρέπει να αποφεύγεται τόσο η υπερβολή όσο και η έλλειψη. Βέβαια, εκεί δεν αναφέρεται καν το άκρο της έλλειψης, επειδή συναντάται πολύ πιο σπάνια από το άκρο της υπερβολής. Για τον Αριστοτέλη τόσο η υπερβολή όσο και η έλλειψη έχουν και τα δύο αρνητικό χαρακτήρα<sup>42</sup>.

| Έλλειψη      | Μεσότητα  | Υπερβολή   |
|--------------|-----------|------------|
| (άοργησία)   | πραότητα  | όργιλότης  |
| (άναισθησία) | σωφροσύνη | άκολασία   |
| δειλία       | άνδρεία   | (θρασύτης) |

**κατ' αυτό τὸ πρᾶγμα - τοῦ κράγματος - κατὰ τὸ πρᾶγμα ≠ πρὸς ἡμᾶς:** Είναι φανερό ότι ο Αριστοτέλης για την έκθεση της διδασκαλίας του της σχετικής με τη σύλληψη της έννοιας «μέσον» χρειάστηκε:

1) μια λέξη ή μια έκφραση αντίστοιχη με το επίθετο «αντικειμενικός»· έτσι έκανε 3 δοκιμές: **κατ' αυτό τὸ πρᾶγμα....**

2) μια λέξη ή μια έκφραση αντίστοιχη με το επίθετο «υποκειμενικός»· έτσι χρησιμοποιεί την έκφραση **πρὸς ἡμᾶς** που είναι μεν σταθερή, αλλά όχι ταιριαστή στην τελευταία φράση όπου έχουμε υποκείμενο γ' ενικό «**πᾶς**

---

<sup>42</sup> Βλ. σχόλιο σχολικού βιβλίου "Φιλοσοφικός Λόγος"

**ἐπιστήμων».** (αντικειμενικός < objectif < objectivus, υποκειμενικός < subjectif < subjectivus, οι λατινικές λέξεις ήταν δημιουργήματα της μεσαιωνικής φιλοσοφίας)<sup>43</sup>

**Οὕτω πᾶς ἐπιστήμων...:** Το κριτήριο του καθορισμού του μέσου δεν μεταβάλλεται μόνο στον αθλητισμό, αλλά και στην τέχνη και στην επιστήμη (όχι όμως στα μαθηματικά). Κάθε επιστήμονας, αποφεύγοντας την υπερβολή και την έλλειψη, επιζητεί το «μέσον» και το επιλέγει (αἰρεῖται) - προφανώς με τη λογική του. Σ' αυτό το σημείο μπορεί να εντοπιστεί σπερματικά η ειδοποιός διαφορά της αρετής: α) τὸ μέσον πρὸς ἡμᾶς β) η προαίρεση.

Για να κατανοήσουμε τις έννοιες της «υπερβολής», της «έλλειψης» και του «μέσου», ας θυμηθούμε το αρχαιοελληνικό γνωμικό: μέτρον ἄριστον. Ο Αριστοτέλης το αποδέχεται και τονίζει: Στο πεδίο των παθών και των πράξεων ο άνθρωπος κάνει επιλογές· μπορεί να ξεπεράσει το μέσον-μέτρο (**ὑπερβολή**) ή να υστερήσει ως προς αυτό (**ἔλλειψις**). Για παράδειγμα, υπερβολή, έλλειψη και εύρεση του μέτρου μπορεί να υπάρξουν στη διατροφή, την άσκηση, την εκδήλωση οργής, τη δαπάνη χρημάτων κ.ά. **Στόχος του ενάρτετου είναι σε κάθε περίπτωση το μέτρο, η επίτευξη της μεσότητας.** ( Φάκελος Υλικού , σελ. 131).

#### **Ανασύνθεση των στοιχείων ορισμού της αρετής στις προηγούμενες ενότητες**

Στις ενότητες που ήδη μελετήσαμε, ο Αριστοτέλης έδωσε βασικά γνωρίσματα της ηθικής αρετής, όρισε την έννοια γένους και διερευνά την ειδοποιό διαφορά. Είδαμε, δηλαδή, ότι οι ηθικές αρετές δεν υπάρχουν μέσα μας εκ φύσεως, αφού συνδέονται με τον εθισμό σε ηθικές πράξεις. Είναι, λοιπόν, η αρετή ἔξις που αποκτιέται με μακροχρόνια άσκηση σε ηθικές πράξεις και καθοριστικό ρόλο σ' αυτό παίζει η διδασκαλία. Δεν είναι, όμως,

---

μια οποιαδήποτε **ἔξις**, αφού μεγάλη σημασία έχει η ποιότητα των ἐξεών μας. Σ' αυτή την ενότητα προστίθενται τα εξής νέα γνωρίσματα της αρετής:

α) Η αρετή βρίσκεται στο **μέσον**, ανάμεσα δηλαδή στα δύο άκρα, την υπερβολή και την έλλειψη.

β) Η αρετή βρίσκεται στο μέσον που προσδιορίζεται με **κριτήρια υποκειμενικά** («πρὸς ἡμᾶς»).

Εδώ, παρατηρούμε ότι ο Αριστοτέλης πλησιάζει τη **σχετικοκρατική στάση των σοφιστών** απέναντι στα πράγματα, η οποία εκφράζεται με τη φράση του Πρωταγόρα: «**Πάντων χρημάτων μέτρον ἐστὶν ἄνθρωπος, τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστιν, τῶν δὲ οὐκ ὄντων ὡς οὐκ ἔστιν**» (= Μέτρο όλων των πραγμάτων είναι ο άνθρωπος, αυτών που υπάρχουν πως υπάρχουν και αυτών που δεν υπάρχουν πως δεν υπάρχουν). Υπάρχει, δηλαδή, ο κίνδυνος να θεωρηθεί ότι το κάθε άτομο προσδιορίζει όπως θέλει, αυθαίρετα την αρετή. Κάτι τέτοιο, όμως, δεν ισχύει, όπως θα δούμε παρακάτω, γιατί υπεισέρχεται το κριτήριο του «ὀρθοῦ λόγου», της λογικής, και μάλιστα της λογικής του φρόνιμου ανθρώπου, η οποία διασφαλίζει τη σχετική αντικειμενικότητα στον προσδιορισμό του μέσου. Ο Αριστοτέλης με την υποκειμενική μεσότητα σχετικοποιεί το περιεχόμενο των ηθικών αρετών, αλλά δεν οδηγείται στον σοφιστικό σχετικισμό και υποκειμενισμό.

Αποδέχεται μάλλον τη σχετικότητα του ηθικού κώδικα και όχι τον σχετικισμό, όπως άλλωστε θα διευκρινίσει παρακάτω, στις επόμενες ενότητες. Η σχετικότητα του ηθικού κώδικα σημαίνει ότι το περιεχόμενο των ηθικών αρετών εξαρτάται από το περιεχόμενο συγκεκριμένων και αντικειμενικών σταθερών μεταβλητών, όπως είναι ο χρόνος, ο σκοπός, η περίσταση κ.τ.λ. Αντίθετα με τον σχετικισμό του ηθικού κώδικα εννοείται ότι το περιεχόμενο των ηθικών αρετών ορίζεται από το άτομο όπως νομίζει και το συμφέρει κάθε φορά, κυριαρχεί δηλαδή ο υποκειμενισμός.

γ) Η αρετή είναι **προϊόν ελεύθερης βούλησης** του ανθρώπου («**τοῦθ' αἰρεῖται**»).

δ) Η αρετή προσδιορίζεται **με βάση τη λογική**, τον **ὀρθὸν λόγον** (η άποψη

αυτή θα αναλυθεί περαιτέρω στις επόμενες ενότητες). Το στοιχείο αυτό προκύπτει από την αναφορά της λέξης **ἐπιστήμων**, ο οποίος επιζητά («ζητεί») και επιλέγει («αἰρεῖται») τη μεσότητα ακολουθώντας μια λογική διεργασία.

Ανασυνθέτοντας, λοιπόν, όλα αυτά τα στοιχεία μπορούμε να πούμε ότι:

Αφού η αρετή είναι μεσότητα που προσδιορίζεται με υποκειμενικά κριτήρια, προκύπτει ότι **δεν υπάρχει μέσα μας εκ φύσεως**. Αν συνέβαινε αυτό, δεν θα ίσχυαν όσα αναφέρονται στις ενότητες 12 και 13. Αν, δηλαδή, ήταν έμφυτο χαρακτηριστικό, δεν θα μεταβαλλόταν, όπως αμετάβλητοι είναι και οι νόμοι της φύσης, και, επομένως, θα προσδιοριζόταν με αντικειμενικά κριτήρια. Επίσης, δεν θα χρειαζόταν ο εθισμός σε ηθικές πράξεις για την κατάκτησή της και οι προσπάθειες των νομοθετών να κάνουν τους πολίτες καλούς μέσω του εθισμού θα ήταν άσκοπες, αφού όλοι θα γεννιόμασταν εκ φύσεως με ή χωρίς την αρετή χωρίς αυτό να μπορεί να μεταβληθεί.

Είδαμε ότι η αρετή είναι μεσότητα υποκειμενική και προσδιορίζεται από τον ίδιο τον άνθρωπο με μέτρο τον εαυτό του. Επομένως, απαραίτητη προϋπόθεση για τον προσδιορισμό αυτής της μεσότητας είναι η αυτογνωσία, το σωκρατικό δηλαδή «γνῶθι σαυτόν». Μόνο αν κάποιος γνωρίζει καλά τον εαυτό του και μπορεί να εκτιμήσει τα όριά του, τα θετικά και τα αρνητικά χαρακτηριστικά του, μπορεί να φτάσει στην αρετή και στον προσδιορισμό του μέσου της. Αυτή η διαδικασία, βέβαια, είναι εξαιρετικά δύσκολη και επίπονη και δεν μπορεί να την κάνει μόνος του, αλλά χρειάζεται την κατάλληλη αγωγή<sup>44</sup>.

**τὸ μέσον:** Η έννοια βέβαια της μεσότητας δεν παρουσιάζεται για πρώτη φορά στον Αριστοτέλη. Υπάρχει ήδη ριζωμένη στην ελληνική παράδοση (μέτρον ἄριστον, μηδὲν ἄγαν), αναφέρεται δε και σε άλλα αντικείμενα. Η έννοια της μεσότητας είναι γνωστή στην ελληνική ποίηση και κατά τον 5ο αι.

---

<sup>44</sup> [http://www.study4exams.gr/anc\\_greek/course/view.php?id=134#3](http://www.study4exams.gr/anc_greek/course/view.php?id=134#3)

π.Χ. κυριαρχεί στην ελληνική διανόηση. Την χρησιμοποιούν οι Ίωνες φιλόσοφοι, ο Πρόδικος την εισάγει στην ρητορική, οι Πυθαγόρειοι την εφαρμόζουν στα μαθηματικά, ομοίως κάνουν χρήση αυτής οι Έλληνες ιατροί, από όπου τη δανείζεται ο Δημόκριτος και την καθιερώνει ως όρο στην ηθική φιλοσοφία. Η έννοια της μεσότητας στον Αριστοτέλη προέρχεται από τη διδασκαλία του Πλάτωνα στον διάλογο Φίληβο, όπου γίνεται λόγος «περί πέρατος, άπειρου, καὶ πεπερασμένου»<sup>45</sup>. (Βλ. και Παράλληλα Κείμενα)

**Κείμενο αναφοράς: Αριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια, Β 6.4-8, 1106a26-b7**

Ἐν παντὶ δὴ συνεχεῖ καὶ διαιρετῷ ἔστι λαβεῖν τὸ μὲν πλεῖον τὸ δ' ἔλαττον τὸ δ' ἴσον, καὶ ταῦτα ἢ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἢ πρὸς ἡμᾶς... Λέγω δὲ τοῦ μὲν πράγματος μέσον τὸ ἴσον ἀπέχον ἀφ' ἑκατέρου τῶν ἄκρων, ὅπερ ἐστὶν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πᾶσιν, πρὸς ἡμᾶς δὲ ὃ μήτε πλεονάζει μήτε ἐλλείπει· τοῦτο δ' οὐχ ἓν, οὐδὲ ταὐτὸν πᾶσιν. Οἷον εἰ τὰ δέκα πολλὰ τὰ δὲ δύο ὀλίγα, τὰ ἕξ μέσα λαμβάνουσι κατὰ τὸ πρᾶγμα· ἴσῳ γὰρ ὑπερέχει τε καὶ ὑπερέχεται· τοῦτο δὲ μέσον ἐστὶ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν. Τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς οὐχ οὕτω ληπτέον· οὐ γὰρ εἴ τῳ δέκα μναῖ φαγεῖν πολὺ δύο δὲ ὀλίγον, ὁ ἀλείπτῃς ἕξ μναῖς προστάξει· ἔστι γὰρ ἴσως καὶ τοῦτο πολὺ τῷ ληψομένῳ ἢ ὀλίγον· Μίλωνι μὲν γὰρ ὀλίγον, τῷ δὲ ἀρχομένῳ τῶν γυμνασίων πολὺ. Ὅμοίως ἐπὶ δρόμου καὶ πάλης. Οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων τὴν ὑπερβολὴν μὲν καὶ τὴν ἔλλειψιν φεύγει, τὸ δὲ μέσον ζητεῖ καὶ τοῦθ' αἰρεῖται, μέσον δὲ οὐ τὸ τοῦ πράγματος ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς.

## Ασκήσεις

### Ασκήσεις κατανόησης του κειμένου αναφοράς

1. Να χαρακτηριστούν οι παρακάτω προτάσεις ως Σωστές ή Λανθασμένες:
  - α) Έν παντί δὴ συνεχεῖ καὶ διαιρετῷ ἔστι λαβεῖν τὸ μὲν πλεῖον τὸ δ' ἔλαττον τὸ δ' ἴσον, καὶ ταῦτα ἢ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἢ πρὸς ἡμᾶς...: Η διαίρεση σε κάτι συνεχές και διαιρετό μπορεί να γίνει μόνο με αντικειμενικά κριτήρια.
  - β) Λέγω δὲ τοῦ μὲν πράγματος μέσον τὸ ἴσον ἀπέχον ἀφ' ἑκατέρου τῶν ἄκρων: Το υποκειμενικό μέσο απέχει εξίσου από καθένα από τα δύο άκρα.
  - γ) οὐ γὰρ εἴ τῳ δέκα μναῖ φαγεῖν πολὺ δύο δὲ ὀλίγον, ὁ ἀλείπτης ἕξ μναῖς προστάξει· ἔστι γὰρ ἴσως καὶ τοῦτο πολὺ τῷ ληψομένῳ ἢ ὀλίγον·: Στον αθλητισμό η έννοια της μεσότητας προκαθορίζεται εκ των προτέρων.
  - δ) Οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων τὴν ὑπερβολὴν μὲν καὶ τὴν ἔλλειψιν φεύγει, τὸ δὲ μέσον ζητεῖ καὶ τοῦθ' αἰρεῖται: Η μεσότητα είναι αποτέλεσμα συνειδητής προσπάθειας και επιλογής.
2. Να καταγράψετε τις εκφράσεις του κειμένου σε δύο διαφορετικές στήλες που αναφέρονται στην αντικειμενική μεσότητα και στην υποκειμενική μεσότητα.

| Αντικειμενική μεσότητα | Υποκειμενική μεσότητα |
|------------------------|-----------------------|
|                        |                       |

3. Ο φιλόσοφος δομεί εδώ τη σκέψη του γύρω από τις έννοιες της «μεσότητας» και των δύο «ακροτήτων». Αφού εντοπίσετε τις λέξεις ή φράσεις που αναφέρονται σε κάθε έννοια χωριστά, να διατυπώσετε με δικά σας λόγια τους ορισμούς που δίνει ο Αριστοτέλης.

### Ασκήσεις ερμηνευτικές

1. Γνωρίζουμε ήδη από τα προηγούμενα ότι η ηθική αρετή είναι «έξις» κατά το γένος. α) Ποια καινούργια στοιχεία – πληροφορίες μας προσφέρει το κείμενο για να συμπληρώσουμε τον ορισμό της έννοιας; β) Ποια από αυτά τα στοιχεία μπορούν κατά τη γνώμη σας να στηρίξουν την άποψη που ο Αριστοτέλης θα υποστηρίξει αργότερα, ότι η ηθική αρετή είναι «**μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἕξις**»;
2. Να δείξετε με επιχειρήματα ότι όσα λέγονται σ' αυτήν την ενότητα υποστηρίζουν τη βασική αριστοτελική θέση ότι καμία από τις ηθικές αρετές δεν υπάρχει εκ φύσεως σε εμάς.
3. **Οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων...ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς** υποστηρίζει ο Αριστοτέλης. Να δείξετε ότι απαραίτητη προϋπόθεση αυτού είναι η σωκρατική ρήση «**γνῶθι σαυτόν**» και γι' αυτό η κατάκτηση της ηθικής αρετής γίνεται δύσκολο και επίπονο έργο.

### Ασκήσεις λεξιλογικές

1. **τῷ ἀρχομένῳ – αἰρεῖται**: α) Ποια σημασία έχουν οι λέξεις στο κείμενο; β) Ποια άλλη σημασία των ρημάτων γνωρίζετε;
2. Να βρείτε στο κείμενο συνώνυμα των λέξεων: **κελεύω, ἥττον, προτιμῶ, ἐπαΐων, βιβρώσκω**.
3. Με ποιες λέξεις του κειμένου παρουσιάζουν ετυμολογική συγγένεια οι λέξεις: **ἐπισταμένως, λειπτέον, πρόσληψις, συνοχή, ταυτότης**.

### Ασκήσεις παραλλήλων κειμένων

Σε ποιο βαθμό η αριστοτελική αντίληψη περί μεσότητας συνδέεται με τη γενικότερη αρχαιοελληνική παράδοση περί μέτρου; Στην απάντησή σας λάβετε υπόψη το παρακάτω κείμενο (Α ή Β) και αξιοποιήστε στοιχεία και από το αρχαίο κείμενο αναφοράς.

*Υβρις φυτεύει τύραννον. [αντ. α]*

*Αν όμως σαν τον ποταμό  
η έπαρση σηκώνει ματαιότητα,  
αν κατεβάσει φέρνοντας παράκαιρα δεινά  
κι αν ανεβεί στην κορυφή της στέγης,  
απότομα γκρεμίζεται στα βάθη  
της ανάγκης και με το πόδι στο κενό  
παραπατά· το θεό παρακαλώ 880  
να μην πάψει να παλεύει για της πόλης το καλό.  
Θεός ας είναι πάντα ισχύς μου και σκέψη μου.*

*Αν κάποιος πράττοντας και λέγοντας [στρ. β]*

*πορεύεται τον υπερόπτη δρόμο,  
όποιος τη Δίκη δε φοβάται  
κι όποιος δε σέβεται τα ιερά τεμένη των θεών,  
ας λάβει μοίρα δεινή  
για την ανόσια χλιδή της έπαρσής του.  
Αν κερδίζει παράνομα κέρδη 890  
κι αν δεν ξορκίζει την ασέβεια  
κι αν βεβηλώνει μανιακός τ' ανέγγιχτα,  
πώς θα το καυχηθεί πως θα γλιτώσει  
την ψυχή απ' των θεών τα βέλη;  
Αν είναι να τιμούν ανόσιες πράξεις,  
γιατί να σέρνω το χορό στην ιερά πανήγυρη;*

Σοφοκλής, Οιδίπους Τύραννος, στ. 873-896

*Καρδιά, καρδιά μου, που σε ταραάζουν αγιάτρευτες  
συμφορές, μάζεψε τις δυνάμεις σου κι αντιμετώπισε  
τον εχθρό προτάσσοντας τα στήθη σου. Με  
σταθερότητα δέξου τον αγώνα με τον εχθρό σώμα  
με σώμα. Αν νικήσεις μη δείξεις τη χαρά σου  
δημόσια κι αν νικηθείς μη ριχτείς στο πάτωμα του  
σπιτιού σου κλαίγοντας. Να χαίρεσαι στη χαρά και να  
λυπάσαι στη λύπη, αλλά όχι υπερβολικά. Προσπάθησε  
να καταλάβεις το ρυθμό που κυβερνά τους ανθρώπους.*

Αρχίλοχος, Θυμέ, Θύμ' (D67a, 128W)

## **Επισημάνσεις για τα Παράλληλα Κείμενα του σχολικού βιβλίου**

### **Παράλληλο 1ο, Πυθαγορικά έπη, 25-39**

- Τα αποκαλούμενα ως Χρυσά έπη είναι μια ολιγόστιχη συλλογή παραγγελμάτων «πρακτικής αρετής», που θεωρείται έργο των νεοπυθαγορείων αντικατοπτρίζοντας την ηθική διδασκαλία του Πυθαγόρα. Τα κριτήρια των ηθικών επιλογών και στάσεων ζωής που προτείνει ο συγγραφέας του κειμένου είναι: α) η ατομική ωφέλεια, β) η προσωπική αξιοπρέπεια η ευχαρίστηση-ηδονή, γ) η διαφύλαξη της καλής (σωματικής και ψυχικής) υγείας, δ) η αποτροπή-αποφυγή του φθόνου των άλλων, ε) η επιδίωξη και διατήρηση του μέτρου.

Από τα παραπάνω κριτήρια προβάλλεται ιδιαίτερα η αξία του μέτρου: «το μέτρο είναι άριστο σε όλα». Το «μέτρο» αυτό προσομοιάζει με την «υποκειμενική μεσότητα» του Αριστοτέλη (πβ. «Μην κάνεις άσκοπες δαπάνες, σαν κάποιος που αγνοεί το καλό, αλλά ούτε να είσαι φιλάργυρος»). Ωστόσο, η αριστοτελική μεσότητα, συνδέεται με την τελείωση, την ολοκλήρωση του ανθρώπου –διάσταση που δεν υπάρχει στο Παράλληλο Κείμενο–, ενώ, παράλληλα, έχει σαφώς κοινωνικό-πολιτικό χαρακτήρα, με την έννοια ότι επιδιώκεται και κατακτάται εντός και χάριν της κοινωνίας, της πολιτικής κοινότητας. Αντίθετα, ο Πυθαγόρας φαίνεται ότι

υιοθετεί μια ατομική ηθική με κύριο στόχο την ευχαρίστηση και την προσωπική ωφέλεια.

### **Παράλληλο 2ο, Ιωάννης Κασσιανός Πρὸς Λεόντιον ἡγούμενον<sup>46</sup>**

- Η «διάκριση» παρουσιάζεται ως χάρισμα που συγκρατεί την ισορροπία στη ζωή του χριστιανού δίνοντας την αίσθηση του μέτρου κι υποδεικνύοντας πότε μπορεί να κάνει κάτι. Έτσι, ο άνθρωπος «της διακρίσεως» καθίσταται άνθρωπος του μέτρου, ικανός να αποφεύγει τα άκρα και να ξεχωρίζει το ορθό επιλέγοντας το αγαθό. Αντίστοιχα η αριστοτελική μεσότητα, διδάσκει στον άνθρωπο να ενεργεί αποφεύγοντας τις υπερβολές και προς τις δύο πλευρές, ενώ η απουσία της γεννά την υπερβολή και κάθε κακό.

Ασφαλώς η χριστιανική «διάκριση» δεν ταυτίζεται με το αριστοτελικό «μέσον». Η αρετή αυτή επιδιώκεται με στόχο την τελείωση-ολοκλήρωση του ανθρώπου, όχι όμως με την αριστοτελική έννοια της ατομικής και συλλογικής ευδαιμονίας, αλλά με πνευματική διάσταση, δηλαδή με τη χριστιανική έννοια της συγκρότησης πνευματικής ζωής και της προσέγγισης του Θεού. Η χριστιανική «διάκριση» εξάλλου επιτυγχάνεται με διαφορετικό τρόπο σε σχέση με τη θεωρία του Αριστοτέλη· συγκεκριμένα, με την τήρηση των θεϊκών εντολών, την προσευχή, την καθαρότητα της καρδιάς, τη μετάνοια, την ταπεινοφροσύνη, την πνευματική καθοδήγηση.

---

<sup>46</sup> Οι ομοιότητες είναι απολύτως εξωτερικές και οι διαφορές επί της ουσίας, αφού ο σκοπός της ηθικοποίησης στο πατερικό κείμενο δεν είναι -όπως διατρανώνει σε όλους τους τόνους ο Αριστοτέλης -να γίνουμε ενάρετοι για να είμαστε καλοί πολίτες, αλλά αφορά εκείνους που *επιθυμούν να πλησιάσουν/προσεγγίσουν ευκολότερα το Θεό* δηλαδή τους αναχωρητές, γέροντες, ηγούμενους, θρησκευόμενους. (Τουρνά, ό.π. σ. 10)